

Klaas Reins Hettinga 1774-1858

& 1800 Grietje Tjebbes Witteveen 1776-1815

├─ Klaas Klazes Hettinga 1805-1876

└─ & 1830 Akke Mevis Brandsma 1804-1886

├─ Jacob Klazes Hettinga 1813-1850

└─ & 1834 Andrieske Mevis Brandsma 1812-1850

├─ Grietje Jacobs Hettinga 1835-1909

└─ & 1864 Sjoerd Harmens Ydema 1830-1875

├─ Sieuwke (Suzanna) Sjoerds Ydema 1866-1949

└─ & 1890 Hubertus Jans Galema 1862-1931

├─ [Margaretha \(Griet\) Anna Galema](#) 1891-1956

└─ Jan Nicolaas Galema 1896-1979

├─ Harmen Sjoerds Ydema 1869-1942

└─ & 1895 Minke Jacobs Galama 1872-1956

├─ Catharina Sjoerds Ydema 1871-1931

└─ & 1899 Rudolf Johannes Antonius Rolf 1876-1957

├─ [Johannes Swibertus \(Hannie\) Rolf](#) 1904-1986

├─ [Sjutje Sjoerds Ydema](#) 1875-1934

└─ & 1901 Obbe (Obe) Sjoerds Postma 1873-1961

├─ [Sjoerd Postma](#) 1902-1963

├─ Tjerkje Postma 1903-1974

├─ Harmen (Harm) Postma 1904-1985

└─ & 1949 Gerarda (Grada) Engelina Scholman 1920-1950

├─ Gerarda (Grada) Paulina Sjutje Postma 1950

└─ & 1955 Elisabeth (Liza) Hochstenbach 1917-2009

├─ Mechtilde (Tilly) Anna Maria Postma 1957

├─ [Yeb Postma](#) 1905-1982

├─ [Hubertus \(Bertus\) Postma](#) 1906-1975

├─ [Jacobus \(Jappie\) Postma](#) 1907-1952

├─ Grietje Postma 1908-1909

├─ Gatske Postma 1909-1992

├─ [Rudolf Postma](#) 1911-1995

├─ [Grietje Postma](#) 1912-1997

├─ Suzanna (Suuske) Postma 1913-1991

├─ Andrea (Dreke) Postma 1914-1998

├─ Bonifacius (Bonne) Postma 1915-1994

└─ [Obe Postma](#) 1918-2016

├─ [Mebius Jacobs Hettinga](#) 1837-1865

├─ Klaas Jacobs Hettinga 1840-1886

└─ & 1871 Jantje Jacobs de Boer 1850-1911

├─ [Hiske Klazes Hettinga](#) 1874-1940

└─ & 1899 Fokke Maurits Ypma 1868-1913

├─ Sikke Jacobs Hettinga 1844-1930

└─ & 1874 Pietje Sjoerds Brattinga 1852-1927

├─ [Trijntje Jacobs Hettinga](#) 1849-1921

└─ & 1872 Meije Jans Westendorp 1849-1879

├─ Froukje Meijes Westendorp 1873-1893

└─ Jacob Meijes Westendorp 1875-1877

Beknopt overzicht van de nazaten van Klaas Reins Hettinga. De gekleurde namen duiden op de in dit hoofdstuk genoemde, bevestigde ziektegevallen van de geest. De voorouders van Obbe Sjoerds Postma staan in de stamboom op pag. 16. Een & staat voor een huwelijk van wie er boven en achter staan. De tak eronder leidt naar hun kinderen.

Waar komt het vandaan?

Arts in opleiding Sible Andela had in 1900 groot gelijk met zijn waarschuwing aan Obbe Postma: met Sjutje Ydema was het niet in de haak. Het waren tenslotte haar genen die samen met die van hem de kiem vormden van het drama waar het in hun gezin op uitdraaide. Maar hoe kon het zo erg worden?

De Bolswarder huisarts Staverman heeft wel eens gezegd, dat psychische problemen meer dan gemiddeld voorkomen in de rooms katholieke dorpen van de Friese Zuidwesthoek. Dat was zijn eigen indruk en geen conclusie op grond van wetenschappelijk verantwoorde cijfers. Of het klopt is moeilijk te zeggen. Wel bleken er heel wat ziektegevallen van de geest te zijn in de families die wij zijn tegengekomen bij de voorbereidingen van dit boek. Niet alleen in eerdere generaties, maar ook in die van nu, al zijn ze nu wat minder zichtbaar door betere opvang en medicijnen. Vergelijkingen met andere bevolkingsgroepen hebben we niet gemaakt. Dat de katholieke boerenfamilies in Friesland veel 'in elkaar om trouwden' is ons ook duidelijk genoeg geworden, maar mogelijke verbanden met psychische stoornissen aan-

1 Voor dit hoofdstuk hebben we, naast onze eigen genealogische verzameling van een paar eeuwen Rijpsters en hun verwanten, gebruikgemaakt van het dikke boekwerk *Hettinga, Friese families* (2010) van de Hettinga Stichting. Ook de 'grote boerderijruil van 1873' wordt hierin beschreven.

2 In families met veel schizofreniegevallen zijn ook dikwijls mensen met een manisch-depressieve stoornis. Beide kwalen hebben mogelijk (voor een deel) dezelfde erfelijke achtergrond.

3 M. Figee et al, *Genetisch onderzoek bij schizofrenie - Een overzicht*. In *Tijdschrift voor psychiatrie* 46 (2004) 1, pag. 15-26. Hierin worden de bevindingen uit relevante publicaties op dit vlak uit de jaren 1966-2003 op een rijtje gezet.

wijzen, doen wij niet. Wij houden ons liever bij de feiten die óns bekend zijn.¹

Obbe en Sjutje kregen veertien kinderen. Daarvan stierf er één heel jong en kregen acht het min of meer in het hoofd. Zes zonen werden opgenomen en kwamen niet meer thuis. De twee langstlevenden, waar patiëntendossiers van bewaard gebleven zijn, kregen de diagnose schizofrenie. Het lijkt geen twijfel dat de andere vier dat ook hadden. Een dochter (Griet) was manisch depressief.² Bij een andere dochter (Dreke), die bij vlagen helemaal niet spoorde, is het medisch niet benoemd, voor zover bekend. Een zevende zoon (Bonne) was een geval apart en volgens zijn vader 'een raar man'. Rekenen we die erbij, en Tjerkje niet, dan waren dus negen van de dertien kinderen 'niet goed' of op z'n minst wankel van geest.

Het lijkt zonneklaar dat er erfelijkheid in het spel was, en dat het bij Sjutje vandaan kwam, omdat die zelf ook een halfjaar 'weg' is geweest en met de jaren steeds meer de weg kwijtraakte. Wetenschappelijk gezien is schizofrenie erfelijk, in die zin, dat een kind van een schizofrene moeder of vader een kans heeft van 6% om het ook te krijgen.³ In een gezin met dertien kinderen zou dat er eigenlijk maar één (of heel misschien twee) kunnen zijn, maar bij Sjutje waren het er minstens zes, oftewel 46%. Toevallig is dat precies gelijk aan de 46% kans die iemand heeft om het te krijgen als de moeder én de vader het hebben.

Rekenen we bij Sjutje alle kinderen mee die ook in later jaren wankel van geest waren,

Obbes stiefneef en latere huisarts Sible Yebs Andela (1879-1955).

dan zitten we al op een overerving van negen op de dertien of bijna 70%. Dan gaan we dus nog voorbij aan Tjerkje, die van haar 22ste tot haar 24ste jaar in psychiatrische inrichting Huize Voorburg in Vught verbleef. Kortom, Sjutje sloeg alle statistieken.

Nu kunnen ook nog andere factoren een rol spelen bij het opduiken van schizofrenie, maar die zijn niet zo sterk als de erfelijke factor en kunnen daarom de uitzonderlijke uitschieter bij Obbe en Sjutje niet verklaren.⁴ Statistisch gezien houden wij het eerst maar op een zeldzaam ongelukkig toeval, maar blijven alert. Zien wij niet iets over het hoofd?

Aan Obbe kon het niet liggen, zo op het eerste gezicht. Die was altijd even gelijkmoedig, en ook in zijn naaste familie vinden we geen spoor van eigenaardigheden. Zijn vader en met name zijn twee ooms Jelle en Anne Sjoerds Postma hebben in hun levens uitstekend geboerd. Bij Sjutje was het een heel ander verhaal. Dat het bij haar vandaan kwam, ligt dan ook voor de hand.

Twee getroffen tantezeggers⁵

De eerste vraag die wij ons stellen: gaat het hier om zulke gevaarlijke genen dat het ook zo mis ging in het gezin waar Sjutje zelf uit kwam? Ze had zes oudere broers en zussen waarvan er twee heel jong stierven, en één op haar 29ste. De andere drie, Sieuwke (1866-1949), Harmen (1869-1942) en Catharina (1871-1931) hadden zelf geen grote psychische problemen, al zijn de meningen over Sieuwke wat verdeeld. Ze trouwden alle drie en zorgden als goede katholieken voor een hele schaar kinderen. Daarvan werden er 22 volwassen. Dat die niet allemaal even 'goed' waren, laat maar weer eens zien dat de doorwerking van ziekmakende DNA-mutaties zomaar een generatie kan overslaan. Of zelfs twee. Want ook bij hun kleinkinderen zijn ze wel aan te wijzen die er wat van hebben meegekregen en bij wie zo'n 'sluimerende' schizofrenie ineens opduikt. Zo ver willen wij niet gaan en we beperken ons hier tot twee

van Sjutjes tantezeggers die ermee te maken kregen.

In het huwelijk van Sjutjes zuster Sieuwke met Bertus Jans Galema (1862-1931) is het aanvankelijk terug te zien bij oudste dochter Margaretha Anna (1891-1956). Net als bij de meeste Postma-jongens begint het bij haar in de adolescentie. Jarenlang blijft ze thuis op de boerderij in Greonterp, eerst bij haar ouders, en na de dood van haar vader bij haar moeder, terwijl haar oudste broer Jan Nicolaas de boer is. 'Gekke Griet' zeggen de kinderen in het dorp. In 1941 gaat moeder Sieuwke (75) naar het Theresiahuis in Blauwhuis. Griet slijt dan nog heel wat jaren in een gesticht in Diest in België.

Een tantezegger van haar weet nog hoe ze daar in 1953 op bezoek was. Susanna Galema: *Mijn nichtje en ik zijn daar een keer geweest, met onze tante Froom mee. Die ging ieder jaar één of twee keer naar haar zus. Wij waren een jaar of zestien. Tante Griet vloog maar door die spreekkamer heen en weer. En naar de kast die daar stond, die was zo mooi, want: "Ik heb een hele rijke man getrouwd."*

Wij zeiden: "Nou, dan treft u het!"

Maar dat maakte een diepe indruk, die stakker deugde lang niet. Ze kende haar eigen zus niet eens meer.

In het huwelijk van Sjutjes andere zus Catharina met de Leeuwarder handelsman Rudolf Johannes Antonius Rolf (1876-1957) is hun oudste zoon Johannes Swibertus Rolf (1904-1986) de ongelukkige. Hij is wel zo slim dat hij het gymnasium afmaakt, maar tijdens of na zijn opleiding in de jaren 1925-1929 aan de Rijks Academie van Beeldende Kunsten in Amsterdam steekt de ziekte bij hem de kop op. Hij komt niet echt aan de bak en moet in het crisisjaar 1934 in het kader van de werkverschaffing helpen met de aanleg van het Amsterdamse Bos. Daar is hij dan eigenlijk al te ziek voor. Later zal hij de diagnose schizofrenie krijgen.

Sjutjes zuster Catharina Ydema (1871-1931), niet lang voor haar overlijden, met haar oudste zoon Johannes Swibertus Rolf (1904-1986).

⁴ De conclusie uit het hiervoor genoemde onderzoek is dat de kwetsbaarheid voor schizofrenie voor zo'n 85% genetisch bepaald is.

⁵ De handige begrippen oom- en tantezegger in dit boek zijn overgenomen uit het Fries. Deze staan voor kinderen van een broer of zus.

Grietje Jacobs Hettinga (1835-1909). Met haar was voor zover bekend niets aan de hand, maar zij gaf het wel door aan haar dochter Sjutje en via via aan haar kleinkinderen Griet Galema en Hannie Rolf.

Hij wordt niet opgenomen, maar kan uiteindelijk met de hulp van zijn familie op zichzelf blijven wonen in de Jordaan. Mensenschuw als hij is, duldt hij alleen zijn iets jongere broer bij hem thuis om de boel een beetje op orde te houden. Zelf komt 'oom Hannie' de deur niet meer uit. Zijn laatste jaren wordt hij verzorgd in het Amsterdamse Flevohuis.

Deze twee ziektegevallen en die van Sjutjes kinderen, neven en nichten van elkaar, moeten zijn voortgekomen uit de combinatie van de genen van hun grootouders, Sjoerd Harmens Ydema (1830-1875) en Grietje Jacobs Hettinga (1835-1909). Omdat niets erop wijst dat het bij een van die twee geen zuivere koffie was, moeten we dieper graven, dat wil

zeggen: hoger in de stamboom. Zo vinden we een broer en een zus van Sjutjes moeder die niet in orde waren en daarmee aantonen dat het bij Sjutjes grootouders Jacob Klazes Hettinga (1813-1850) en Andrieske Mevis Brandsma (1812-1850) vandaan komt.

Oom Mebius

Sjutjes oom Mebius Jacobs Hettinga wordt geboren op de 'oude plaats' bij Greonterp en is in 1850 nog maar dertien als zijn vader en moeder kort na elkaar komen te overlijden. Voogd over hem wordt zijn oom Klaas Klazes Hettinga, die boert op de Grote Rijk met Akke Mevis Brandsma. Mebius blijft met vier broers en zussen en hulp van anderen op de boerderij. Daar komt het niet goed met hem,

want op 12 januari 1864 schrijft zijn voogd aan de *Edelachtbare Heer Voorzitter der Arrondissement Rechtbank te Sneek* dat Mebius (26) *sinds eenigen tijd laboreert aan krankzinnigheid en dat men het liefst opname zag in het krankzinnigengesticht te 's Hertogenbosch, waar men zich bereid heeft verklaard, en dat de ongelukkige zodra mogelijk daar naar vervoerd moet worden.* Dit omdat Mebius: *twist zoekt met de diensboden die bij hem en zijn broeders en zusters in dienst zijn, met wie hij ene boerderij uitoefent. En die hij zonder aanleiding de deur wil uitdrijven. Maar ook: dat hij zonder reden zijn broeder tracht te mishandelen.*

Nog geen week later wordt Mebius opgenomen in Den Bosch. Daar komt hij binnen anderhalf jaar aan zijn einde.

Tante Trijn

Mebius' jongere zus Trijntje Jacobs Hettinga trouwt in 1872 met Meije Jans Westendorp van Idzega. Bij de grote boerderijruil van 1873 komen ze op de 'oude plaats' bij Greonterp, Trijntjes geboortehuis. Daar krijgen ze een dochter Froukje en een zoon Jacob die maar een jaar oud wordt. Na zeven huwelijksjaren en een lange tijd van ziekte sterft Meije. De jonge weduwe blijft eerst nog op de boerderij, maar verkoopt in 1880 vee, rij- en werktuigen en huisraad en verhuist naar Blauwhuis. Daar gaat het helemaal mis. In 1885 wordt Trijntje (36) opgenomen in het Krankzinnigengesticht Coudewater in Rosmalen bij Den Bosch. Na drie jaar komt ze op verzoek van de familie met proefverlof weer thuis.

In 1893 is Trijntjes woonplaats Franeker als haar dochter Froukje (20) daar komt te over-

lijden op het adres Eerste West 47, dat wil zeggen in het RK Gesticht voor Liefdadigheid Theresia.⁶ We nemen aan dat moeder en dochter daar samen verbleven.

In 1905 wordt Trijntje (56) weer opgenomen in Coudewater. Als woonplaats wordt de Grote Bratte in Idzega genoemd, waar haar broer Sikke Jacobs Hettinga boert. Op 5 maart 1908 komt ze op verzoek van die broer vanwege haar 'krankzinnigheid' onder curatele te staan. Ze komt niet weer thuis en sterft in 1921 in het gesticht.

Aan de bron

Sjutjes grootouders, Jacob Klazes Hettinga en Andrieske Mevis Brandsma, hadden behalve Grietje, Mebius en Trijntje, nóg twee kinderen: Klaas en Sikke Jacobs Hettinga. Met die twee was op het eerste gezicht niets aan de hand.⁷ Maar ook bij Klaas stak de kwaal de kop op bij een van zijn kinderen. Hij had een dochter Hiske die trouwde en zes kinderen grootbracht in Achlum en Witmarsum, na veertien jaar huwelijk als weduwe. Zij stierf in 1940 in Noordwijkerhout op het adres Langeveld 29, van de Psychiatrische Inrichting voor vrouwen Sancta Maria.

En zo werkt het door, tot op de dag van vandaag. Anoniem: *Het duikt steeds weer op in het nageslacht van Jacob Klazes. Niet allemaal even erg, maar zo nu en dan. Dan zeg je, kijk, daar heb je er weer één.*

Wat leren we hieruit? In de eerste plaats: Jacob Klazes Hettinga en Andrieske Mevis Brandsma waren een paar apart. Aannemelijk is dat zij de bron waren van veel schizofreniegevallen onder hun nazaten, maar nergens blijkt dat ze het zelf ook hadden, en hun broers en zussen en ouders evenmin. Jacob was in 1843 nog bestuurslid van de parochie Sensmeer. Hij stierf in 1850 wel aan *eene hevige zenuwzinkenziekte van vier weken*, maar dat was wat we nu buiktyfus noemen, en had niets te maken met wat nu een zenuwinzin-

Trijntje Hettinga, een zus van Sjutjes moeder, gaat op 22 juli 1905 voorgoed naar het gesticht in Rosmalen. Zestien jaar later zal ze daar overlijden, 72 jaar oud.

king is. Zijn weduwe volgde hem tien weken later, mogelijk met dezelfde kwaal.

Dit is vooral een apart geval, omdat Jacobs oudere broer Klaas Klazes Hettinga (1805-1876) was getrouwd met Akke Mevis Brandsma (1804-1886), een oudere zus van Andrieske. Twee broers met twee zussen. Als het aan de combinatie van beide families lag, dan zou je verwachten dat er bij de kinderen of bij de kleinkinderen van Klaas en Akke ook wel meer dan gemiddeld schizofrenie zou voorkomen. Maar nee hoor, geen spoor.

Maar waarom bij het ene paar uit dezelfde twee families wel en bij het andere niet? Zoe-ken we de verschillen, dan valt een ding op: Jacob en Andrieske waren allebei de jongste thuis, en Klaas en Akke waren ongeveer ze-ven jaar ouder. Dat betekent dat hun ouders bij het verwekken van Jacob en Andrieske on-geveer zeven jaar ouder waren dan bij Klaas en Akke.

6 Het *Overlijdensregister Franeker* (Tresoar 30-12, inv. 3022, akte 128) geeft als sterfplek EW47. In het *Archief Panden* van het Historisch Centrum Franeker is te vinden wat er in 1885 was op het adres Schilcampen 16. Beide online.

7 Bij nader inzien is hier wat Sikke Jacobs Hettinga betreft nog wel een kanttekening bij te maken. Niet dat hij 'niet goed' zou zijn, maar volgens de verhalen moet hij wel 'anders dan anders' zijn geweest. Hans Ydema: *Mijn vader vertelde dat zijn oudoom Sikke nooit iets zei en dat zijn zonen niet 'over de brug' mochten komen, oftewel: niet van het erf. De oudste trouwde daarom maar met de meid.*

Dit verhaal klopt, voor zover nog na te gaan, met de feiten. Zoon Jacob Sikkes was al 42 toen hij in 1919 trouwde met een veel jonger dienstmeisje. Zijn broer Klaas leerde zo haar zuster kennen en trouwde in 1921. De andere drie, Sjoerd, Mebius en Pieter, bleven boeren op de Grote Bratte. Pas na de dood van hun vader in 1930, trouwden Mebius (43) en Sjoerd (61). Met Pieter kwam het zover niet meer.

Eigenlijk is ook wel te begrijpen dat Sikke bang was dat zijn jongens iets zou overkomen. Hij was al twee jonge dochters verloren. Eén was verdronken in de Idzegaasterpoel en een andere had tbc opgelopen op kostschool Sint Anna in Harlingen.

8 Augustine Kong et al, *Rate of de novo mutations and the importance of father's age to disease risk.*

In: *Nature* 488 (2012), pag. 471-475.

Wat zegt de wetenschap hiervan? Onderzoeken tonen aan, dat kinderen van een oudere vader meer mutaties in hun DNA hebben en daarom meer kans hebben op kwetsbaarheid voor schizofrenie dan kinderen van een jongere vader.⁸ De leeftijd van de moeder lijkt niet uit te maken, die heeft meer invloed op de chromosomen. Een van de ontdekkers van het DNA, Nobelprijswinnaar James Watson (1928), vroeg zich in dit verband een keer publiekelijk af, of het niet zijn schuld was dat zijn zoon schizofreen was, omdat hij al 42 was toen hij vader werd.

Onze Jacob en Andrieske hadden bij hun geboorte allebei een oudere vader: Klaas Reins Hettinga was bijna 39 en Mevis Hendriks Brandsma 41. Daar kon het weleens aan liggen. Beiden kunnen de kwetsbaarheid voor schizofrenie al in hun genen hebben gehad. Bij hun kinderen Mebius en Trijntje dook het meteen op, maar bij Grietje nog niet. Dat kwam pas bij haar jongste dochter Sjutje. Ook daar kan de leeftijd van de vader hebben meegespeeld. Sjoerd Harmens Ydema was 44 toen hij stierf, tien weken voordat Sjutje het licht zag.

Het huwelijk van Sjutje met Obbe Sjoerds Postma was wel het dieptepunt. Het kan haast niet anders, of er moet ook wel wat van de kant van Obbe zijn geweest, dat eraan bijdroeg. Ook zo'n sluimerende schizofrenie? Wij knipperen al niet meer met onze ogen als we zien dat bij Obbes geboorte zijn vader Sjoerd Sjoerds Postma al 56 was.

Overziend wat zich zo heeft voorgedaan bij drie generaties boeren in en om de Sandfirderrijp zou je bijna zeggen: daar komt het vandaan.